

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-548-8-7>

IMAGE-MOTIFYING PARAMETERS OF THE AUTOBIOGRAPHIC POETRY OF VOLODYMYR ZABASHTANSKY

ОБРАЗНО-МОТИВНІ ПАРАМЕТРИ АВТОБІГРАФІЧНОЇ ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА ЗАБАШТАНСЬКОГО

Krupka V. P.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of the Ukrainian Language
Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State
Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine*

Крупка В. П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української
літератури
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла
Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Vinnichuk A. P.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of the Ukrainian Language
Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State
Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine*

Віннічук А. П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української
літератури
Вінницький державний педагогічний
університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Solodiuk N. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of the Ukrainian Language
Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State
Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine*

Солодюк Н. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української
літератури
Вінницький державний педагогічний
університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Творчість Володимира Забаштанського – одного з найяскравіших представників рустикального дискурсу в українській літературі другої половини ХХ століття – самобутнє художнє явище, породжене й обумовлене специфікою життєвого світу митця слова, який унаслідок нещасного випадку на порозі свого вісімнадцятиріччя втратив очі й руки. Нині в літературознавстві маємо лише спорадичну увагу до його творчого доробку, зокрема вивчення окремих аспектів займалися А. Віннічук [4], І. Зелененька [2], В. Крупка [2, 4, 7], В. Ткаченко [7] та ін.

З-поміж різних жанрових форм чи не найприкметнішою вважаємо автобіографічну лірику, завдяки якій життєтворчість майстра слова постає закономірно обумовленим художньо-екзистенційним виміром. Її образно-мотивний діапазон лежить у життєвих горизонтах світу ліричного героя, який майже тотожний авторові, перебуває з ним у близьких зв'язках. А. Віннічук, аналізуючи дистанцію між ліричним героєм й автором, відзначає: «Для ліричного героя в творчості певного автора характерна єдність, передусім це єдність внутрішня, ідейно-психологічна, причому з єдністю внутрішнього світу може співвідноситися єдність біографічна, у цьому випадку різні поезії відтворюють епізоди життя певної особи» [8, с. 106]. У віршах-спогадах В. Забаштанського за таких умов ключовими стають особисто сутнісні феномени, які настільки значимі, що реципієнт їхню художню домінантність мусить приймати за аксіому, оскільки життєва тяглість, не обтяжена ні міфом, ні сугестією, прозора й близька усім, захоплює, хвилює й підключає до співтворення, зріднює із життєвими деталями й епізодами поезії П. Перебийноса, А. Бортняка, Д. Іванова, М. Шевченка, ліричної епіки Є. Гуцала, М. Стельмаха та ін.

Автобіографічна поезія Володимира Забаштанського – це короткометражні екскурси, що наповнюють художній часопростір відбитком колишньої авторської свідомості, тому, окрім лейтмотиву, важливу роль відіграють далекі (й водночас близькі) мотиви, пов'язані з конкретними подіями в житті ліричного героя-дитини, підлітка, батька, громадянина. Доречним у цьому аспекті буде виокремлення образно-мотивних рядів віршів-спогадів, де у кореляції «образ – мотив» останній компонент є спільним знаменником:

1) мотив духовного зв'язку (вірші «Хата», «Спомин», «Древо роду») підпорядковує собі образи-концепти, феноменологічно й культурологічно пов'язані з реаліями дитинства: родини, обійстя, хати, пам'яті, роду, млина, стежки, дороги, далини. Показовою тут є поезія «Спогад»: «Коли селом вечірнім із левади / Старий пастух корів гнав тельбухатих, / Любив я батькові на розі хати / На руки воду з кухлика зливати» [3, с. 134]. Стильова своєрідність означених творів В. Забаштанського зріднює його із представниками рустикальної лірики другої половини ХХ століття, зокрема Б. Олійником, Д. Івановим, В. Коломійцем, П. Перебийносом, П. Осадчуком, М. Шевченком та ін.;

2) мотив дитинства в аспекті духовного максималізму («Хата», «Любов», «Повоєнні зими» та ін.). Для віршів-спогадів цього образно-мотивного ряду характерне філософсько-етичне резюмування в кінці споглядально-меморіального розвитку поетичної рефлексії. Так, за обширною візією «Хати», де «скипень тисне, сутінки ранкові», де «дупла вельми схожі на роти» і хата «з-під стріхи видивляється

з-за тину» [3, с. 137], світло спогадів заступає фатальна тінь долі та випадку, передчуття й болю: «Стою на задубілім грудді / Та все дивлюсь на хату сонцелику... / Невже я, рідна, відчував тоді, / Що не побачу вже тебе довіку?» [3, с. 137]. Духовний максималізм дитинства, який, утім, залишився з поетом назавжди, чітко проступає у філософському узагальненні віршів «Хата», «Стежка», «Любов» та ін. Порівнюючи поезії В. Забаштанського із близькою тематичною групою В. Симоненка, варто відзначити переважно образний тип історіософічності й міфологізації. Наприклад, у В. Забаштанського в поезії «Спогад» він розгортається так: «А час ті сни, як вітер пух легенький, / Здув і поніс. І згадка гонить згадку... / Мені ніколи не забудь вас, батьку, / Як гнівний дух Кармалюка з легенди» [3, с. 134]. Натомість В. Симоненко занурював юного ліричного героя безпосередньо в історичну стихію, що постала з розповіді діда: «Несуться зі свистом-гуком / Богунці у всі кінці... / І я затискую руку, / Мов шабля у тій руці» [5, с. 78].

Для митця слова його аперцептивна пам'ять актуальніша за ментальну, відповідно, відбувається неоміфологізація особистого буття. Візуальний хронотоп поета відітнений на позначці «вісімнадцять», він обмежений і скінчений, тому зрілий поет здатний до кінематографічної «прокрутки» особистісних міфів. Амбівалентне переживання життєвих епізодів, гетероморфних мозаїчних образів-деталей та образів-кадрів проєктує теорію «автобіографічного синергену» [1, с. 15] як «життєвотворчого світу письменника завершеного у певний часо-просторовий, історично визначений доленосний момент» [6, с. 44] на інтерпретацію віршів-спогадів В. Забаштанського чи не найбільше і найприродніше;

3) мотив невідворотності долі реалізується, коли автор актуалізує в поезії-спогаді доленосний момент. Так, у вірші «Стежка» читаємо: «Кинуся, спиню, не дам, не пушу, / Сум невідворотністю гряде – / Темні очі злякано заплющу: / Не побачив, не почув, іде...» [3, с. 90].

Поцінування автором кожного моменту пройдешнього зумовлює переосмислення й оцінку навіть, здавалося б, не настільки важливого слова і вчинку. У контексті цього прояву в поезії «Сльоза» проступає мотив жалкування не стільки за доленосним вчинком, скільки за кожною по-новому оціненою дрібницею, що творила його дитячий та юнацький синерген: «Ні, не жаль мені, не жаль нітрошки / Ні вогню тих років, ні золи... / Буде жаль до гробової дошки / Лиш тії дитячої сльози» [3, с. 138]. Феномени пам'яті є імпровізаціями випадку, ситуації і – набагато рідше – авторської активності. Тому у віршах-спогадах, зокрема в поезії «Пастух», життя, поряд з подіями, що вражають, діалектично розвивається й триває, імпресіоністично витинаючи візерунок автобіографічного синергену: «Все, помер –

і нема діда Прокопа. / Десь бринить в кленах вітер струною. / Без кашкета скорботними кроками. / Я на цвинтар іду за труною» [3, с. 116].

Образно-мотивні аспекти автобіографічної лірики В. Забаштанського, розмаїті у своїх часткових, візуальних виявах (переважно фрагментарних: від народження теляти й шкільної лави – до вирушення героєм «супроти себе»), насправді інтенціональні, глибоко болючі й позначені деструкцією невивершеної самототожності поета.

Література:

1. Дуб К. Автобіографічний синерген. *Слово і час*. 2001. № 4. С. 15–23.
2. Зелененька І., Крупка В. Василь Стус, Тарас Мельничук, Володимир Забаштанський та Шевченків космос. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. Вінниця : ДонНУ, 2018. Вип. 26. С. 30–41.
3. Забаштанський В. Свічечкою слова : вірші та балади. Жмеринка, 2000. 448 с.
4. Крупка В. П., Віннічук А. П. Поетична культурологія Володимира Забаштанського. *The 26th International scientific and practical conference «World problems and ways of solving modern problems»* (July 02–05, 2024) Oslo, Norway. International Science Group. 2024. 198–200.
5. Симоненко В. Вибране : для серед. та ст. шк. віку / упорядкув. текстів, підгот. комент., прим. та навч.-метод. матеріалів Г. М. Кирпи і Д. С. Чередниченко. Київ : Школа, 2002. 253 с.
6. Тебешевська-Качак Т. Автобіографізм як принцип нарації та характеротворення у прозі Оксани Забужко. *Слово і час*. 2004. № 2. С. 39–48.
7. Krupka V., Tkachenko V. Life and work as a dominant of the Volodymyr Zabashtanskyi creative biography. *The scientific heritage: The journal is registered and published in Hungary*. Budapest, 2020. P. 4, № 51. P. 48–51.
8. Vinnichuk A. P., Krupka V. P. The problem of the author and lyrical hero in a poetic writing. *International scientific conference «The influence of culture and art on the value orientations of civilization in war and post-war times»* : conference proceedings (August 30–31, 2022. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 105–107.